

УДК 378.147

О.А. Сизоненко, к.е.н., доц.

Макіївський економіко-гуманітарний інститут

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

Досліджено сутність та класифікацію інтерактивних методів навчання. Доведено ефективність використання інтерактивних методів навчання як дієвого способу підготовки облікових фахівців. Запропоновано модель, яка допомагає здійснювати цілеспрямований вибір відповідних інтерактивних методів навчання для формування складного комплексу професійних компетенцій, необхідних фахівцям з обліку нової генерації.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання, фахівці з обліку нової генерації, активізація навчальної діяльності, класифікація інтерактивних методів навчання, професійні компетенції.*

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Методика викладання облікових дисциплін у системі вищої освіти поступово вдосконалюється і трансформується під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Базуючись на інноваційних підходах до навчально-пізнавальної діяльності студентів, технологія викладання інтенсифікується, здійснюється процес її оптимізації з урахуванням економічних і соціальних змін в Україні.

Сучасний фахівець з обліку і аудиту (працівник нової генерації), повинен не тільки володіти професійними компетенціями, але й бути творчою особистістю, спроможною повноцінно реалізуватись в житті. Це вимагає такої організації навчання, щоб кожна людина, яка здобуває освіту, була достатньо підготовлена до повноцінного і свідомого життя в мінливих реаліях сучасного суспільства, до саморозвитку і самореалізації. Досягненню цієї мети значною мірою допомагає впровадження разом із традиційними технологіями інтерактивних методів навчання.

Мета статті полягає в дослідженні сутності, обґрунтуванні і інтерактивних методів навчання як дієвого способу формування комплексу професійних компетенцій, необхідних фахівцям з обліку нової генерації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні підходи до інтерактивного навчання привертали увагу багатьох вчених.

Психологічні основи для розробки цілісної концепції розвиваючого навчання були закладені ще в 30-х рр. минулого століття в роботах Л.С. Виготського [6], В.В. Давидова [9], А.Н. Леонтьєва [12] та ін. Проте систематичні основи активних методів навчання стали широко розроблятися в другій половині 60-х та на початку 70-х рр. в дослідженнях психологів та педагогів з проблемного навчання.

Термін «інтерактивна педагогіка» до наукового обігу у 1975 р. ввів німецький дослідник Ганс Фріц, який за головну мету інтерактивного процесу визначив зміну і поліпшення моделей поведінки його учасників [10].

Значний внесок у розвиток інтерактивних методів навчання внесли І.Я. Лернер [13], А.М. Матюшкін [16], М.І. Махмутов [17]. Також велику роль у становленні та розвитку активних методів навчання відіграють роботи А.А. Вербицького [5], В.І. Лозової [14], В.Ф. Комарова [11], А.М. Смолкіна [19] та ін.

На сьогоднішній день тема використання інтерактивних технологій навчання є більш ніж актуальною. Проте аналіз літературних джерел показує, що дослідження ефективності активних та інтерактивних методів проводиться, перш за все, на матеріалі шкільного навчання.

Крім того, вітчизняними науковцями опублікована невелика кількість праць стосовно застосування інтерактивних методів навчання в бухгалтерській освіті. Деякі питання необхідності використання нових освітніх технологій у викладанні бухгалтерських дисциплін порушували Ф.Ф. Бутинець [3], Н.В. Генералова [7], С.Л. Безручук [2]. Окремі інтерактивні методи для підготовки фахівців з обліку і аудиту розглянуті Л.В. Чижевською [22]. Проте існуючих досліджень явно недостатньо.

Це ускладнює впровадження інтерактивних методів навчання в системі підготовки фахівців з обліку, оскільки потрібна певна адаптація теорії до дидактичного процесу у вищому навчальному закладі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зростаючі інформаційні потреби випереджають процеси соціальної та психологічної зрілості облікових працівників, їх здатність до ведення діалогу з контролюючими органами, культури комунікацій, активного самопізнання та самовираження. Менеджмент вимагає підготовки фахівців, які б відрізнялися швидкістю реакції, мобільністю, високим динамізмом та демократичністю в підходах до вирішення облікових

завдань. У зв'язку з цим, сьогодні потрібно змінювати характер і функції процесу навчання бакалаврів, спеціалістів та магістрів з бухгалтерського обліку у вищих навчальних закладах. Освіта повинна не тільки передати знання, сформувати уміння, але й розвинути здібності до самонавчання, підготувати майбутніх фахівців до самостійних дій.

Як зазначає професор Ф.Ф. Бутинець: «Ми зобов'язані переорієнтувати навчальний процес. Він має бути спрямований на те, щоб студент на основі здобутих знань умів самостійно аналізувати господарські процеси і явища, що відбуваються в нашій економіці. Мета освіти – навчити студента «менеджменту знань», навичкам самостійного пошуку, відбору і обробці інформації. А нова мета потребує нових підходів до її реалізації. Тому, особливу увагу слід приділити розробці і впровадженню нових педагогічних технологій у навчальний процес» [3, С. 81].

Для цього в освітньому процесі слід використовувати інтерактивні методи навчання, які забезпечать можливість студентам максимально проявити себе, розкрити свій потенціал, оцінити власні можливості під час вирішення проблемних виробничих ситуацій.

Щодо поняття «метод», то існує понад двохсот його визначень, проте для навчально-виховного процесу, на наш погляд, найбільш підходить таке визначення: метод – це поєднання засобів та форм навчання спрямованих на досягнення певної мети навчання. Таким чином, метод містить спосіб та характер організації пізнавальної діяльності студентів [18, С. 187].

Форми взаємодії викладача та студентів у навчально-виховному процесі ґрунтуються на трьох групах методів: пасивного, активного та інтерактивного навчання.

Пасивний метод – це така форма взаємодії студентів і викладача, за якої викладач є основною фігурою заняття, а студенти є пасивними слухачами.

На відміну від активних методів навчання, які будуються на односторонній комунікації (її організовує й постійно стимулює викладач), інтерактивні методи принципово змінюють схему комунікації в навчальному процесі [15]. Аналізуючи власні реакції та реакції партнера, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює її.

Розглядаючи активність студентів, ми погоджуємось, що це інтенсивна діяльність і практична підготовка в процесі навчання і

формування знань та навичок, вміння їх застосовувати у конкретних ситуаціях. Активність у навчанні є умовою свідомого засвоєння знань, умінь та навичок [1, С. 173].

Інтерактивні методи навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [4]. Основою інтеракції є принцип багатосторонньої комунікації, яка характеризується відсутністю полярності та мінімальною сконцентрованістю на точці зору викладача [8].

А.М. Смолкін інтерактивним методам навчання дає таке визначення: це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають їх до активної розумової та практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, але й студенти [19, С. 30].

Методи інтерактивного навчання передбачають використання такої системи методів, яка спрямована головним чином не на викладання готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знань в процесі активної пізнавальної діяльності.

Так, наприклад, Л.С. Виготський зазначає, що навчання спричиняє за собою розвиток, оскільки особистість розвивається в процесі діяльності. Саме в активній діяльності, що керується викладачем, студенти опановують необхідними знаннями, вміннями та навичками для їх професійної діяльності; у них розвиваються творчі здібності тощо. В основі інтерактивних методів лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. У процесі діалогу розвиваються комунікативні здібності, вміння вирішувати проблеми колективно, та, що найголовніше, розвивається мова студентів [6, С. 30].

Окремі види інтерактивних методів навчання доцільно охарактеризувати через їх класифікацію.

Слід зазначити, що до класифікації активних методів навчання існують різні підходи. Найчастіше використовують класифікацію А.М. Смолкіна, а саме за характером навчально-пізнавальної та ігрової діяльності. Відповідно до даної класифікації, методи активного навчання підрозділяють на:

1. Імітаційні методи, які базуються на імітації професійної діяльності. Вони в, свою чергу, поділяються на:

а) ігрові методи:

- ігрові процедури і прийоми – засоби реалізації окремих, одиничних принципів, в першу чергу, різні форми активізації лекцій і інших традиційних форм навчання, ігрові педагогічні прийоми, окремі засоби активізації. Наприклад, ті, що реалізують принцип проблемної лекції з використанням методу аналізу конкретних ситуацій у вигляді ілюстрації, здійсненої викладачем, лекція із запланованими помилками, лекція удвох, проблемна лекція, творче завдання, лекція прес-конференція, лекція-дискусія, лекція-бесіда (принцип діалогового спілкування) тощо;

- ігрові ситуації, прикладом яких можна вважати дискусійні заняття, що проводяться у вигляді незапланованих виступів, коли заздалегідь невідомо хто і в якому статусі (доповідача, критика, провокатора) братиме участь в обговоренні. Також ігрові ситуації використовують для ролевих, театралізованих ігор, спрощених управлінських тренінгів тощо;

- дидактична або навчальна гра – в основі якої використовується ігрова ситуація, але діяльність учасників формалізована, тобто є правила, жорстка система оцінювання, передбачений порядок дій, регламент тощо;

- ділові ігри – методи, що реалізують всю сукупність елементів, а, отже, і весь комплекс принципів активізації, характерних для методів активного навчання;

б) неігрові методи – аналіз виробничих ситуацій, аналіз конфліктів, аналіз проблемних ситуацій, аукціон ідей, імітаційні вправи, диспути, мозкова атака, метод Case Studies, опорні сигнали, методи «Снігова куля», «Коло ідей», «Карусель», аналіз конкретних ситуацій, розбір ділової пошти керівника, дії за інструкцією тощо.

2. Неімітаційні методи – стажування на робочому місці, програмоване навчання, проблемна лекція тощо [19, С. 32–38].

Ефективністю відрізняється робота в малих групах за методами «Діалог», «Синтез думок», «Спільний проект», «Акваріум», «Ажурна пилка», «Прес».

Застосування зазначених методів інтерактивного навчання під час викладання облікових дисциплін дозволяє сформуванню у студентів здатність виконувати функціональну роль за певними стандартами з урахуванням реальної робочої обстановки, що відповідно до міжнародного стандарту освіти для професійних бухгалтерів № 3 Професійні навички (Professional Skills and General Education), визначає їх компетентність та компетенції [21].

Компетенції бухгалтера є важливим стратегічним ресурсом підприємства, що прагне до стійкого успіху на ринку. У межах функціонального підходу до моделі компетенцій С.Уїддета і С.Холліфорд виділяються такі основні кластери компетенцій фахівця: робота з людьми (управління відносинами; робота в команді; впливи); робота з інформацією (збір, обробка, зберігання і аналіз інформації; складання звітності, ухвалення рішень); розвиток бізнесу (особистий розвиток; генерування і обґрунтування ідей); досягнення результатів (планування; чіткість управління) [20]. На цій основі пропонується така модель формування компетенцій сучасних фахівців з обліку за допомогою інтерактивних методів навчання (табл. 1).

У наведеній таблиці рівні компетенцій, що об'єднані у чотири кластери, розташовані від нижчого до вищого. Інтерактивні методи навчання, що сприяють формуванню відповідних компетенцій, розміщено з урахуванням збільшення ефективності від їх застосування.

Таблиця 1

Модель формування компетенцій сучасних фахівців з обліку за допомогою інтерактивних методів навчання

Рівні компетенцій (від нижчого до вищого) та індикатори поведінки бухгалтера	Інтерактивні методи навчання, що сприяють формуванню компетенцій
1	2
1. Робота з людьми	
1.1. Управління відносинами: - будує відношення з колегами відділу бухгалтерії та інших відділів - пристосовує особливості особи до розвитку відносин з колегами-бухгалтерами - враховує свій вплив на встановлення контактів з колегами інших відділів - налагоджує, підтримує та управляє зовнішніми контактами, які можуть бути корисні для організації, використовує будь-який випадок для їх розвитку	«Карусель», «Снігова куля», «Діалог», «Ажурна пилка», «Нескінченний ланцюжок»

Продовження табл. 1

1	2
1.2. Робота в команді: - ділиться інформацією і досвідом з колегами - активізує колег для внесення посильного внеску до роботи команди - позитивно реагує на особистий внесок інших бухгалтерів в роботу команди - сприяє розумінню колегами особистої і колективної відповідальності	робота в парах, «Ротаційні трійки», «Спільний проект», «Синтез думок», «Акваріум»
1.3. Вплив: - створює позитивний образ бухгалтерії - чітко формулює усну і письмову інформацію з урахуванням її впливу на користувача - позитивно відноситися до організаційної культури, її структури комунікацій і фірмового стилю - при вирішенні спірних і нетипових ситуацій прагне до досягнення взаємовигідного результату - виявляє і використовує думки колег для розвитку контраргументів або нових підходів	дискусія, бесіда, дебати, аналіз конфліктів, «Прес»
2. Робота з інформацією	
2.1. Збір, обробка, зберігання і аналіз інформації: - користується регламентованими джерелами інформації, методами і засобами її обробки і зберігання - знаходить і використовує різні джерела інформації, встановлює, вибирає і розробляє способи її обробки і зберігання - дотримується вимог, що пред'являються до бухгалтерської інформації - виявляє і відображає нетипові господарські операції визначає істотність інформації - використовує обширну інформацію для оцінки діяльності організації - використовує інформацію і розробляє пропозиції по раціональній організації бухгалтерського обліку	лекція із запланованими помилками, «Дерево очікувань», дидактичні або навчальні ігри, ділові ігри
Продовження табл. 1	
1	2
2.2. Складання звітності:	

- складає первинні документи і реєстри - контролює правильність складання первинних документів і реєстрів - складає звітність - контролює правильність складання звітності і пише коментарі до неї - розробляє нові форми первинних документів і реєстрів - розробляє нові форми управлінської звітності і рекомендації по їх впровадженню	імітаційні вправи, ділові ігри, стажування на робочому місці
2.3. Ухвалення рішень: - слідує заздалегідь встановленим процедурам ухвалення рішень - збирає і використовує всю інформацію, необхідну для ухвалення рішень - делегує ухвалення рішень іншим, якщо це можливо, і переглядає межі ухвалення рішень відповідно до ролі - шукає різні варіанти виконання рішень ухвалює непопулярні рішення, якщо цього вимагає ситуація - бере відповідальність за ухвалені рішення на себе - доводить необхідність підтримки виконання рішення у керівництва	«Незакінчене речення», проблемна лекція, творче завдання, аналіз виробничих ситуацій, аналіз проблемних ситуацій
3. Розвиток бізнесу	
3.1. Особистий розвиток: - шукає можливості розвивати свої знання і навички - прагне встановити і надати позитивний зворотний зв'язок - складає, аналізує і удосконалює плани особистого розвитку - підтримує бажання колег упровадити в практику отримані знання - забезпечує обстановку, сприятливу навчання - розробляє способи навчання бухгалтерів	«Мікрофон», «Навчаючи-учусь»
<i>Закінчення табл. 1</i>	
1	2
3.2. Генерування і обґрунтування ідей: - активно бере участь в нарадах з приводу генерування ідей - забезпечує конструктивною критикою ідеї	«Аукціон ідей», мозкова атака, «Коло ідей»

- розвиває нові методи обліку і практику їх впровадження в діяльність організації - оцінює раціональність впровадження нових методів обліку - створює атмосферу для проникнення новими ідеями	
4. Досягнення результатів	
4.1. Планування: - складає щоденні плани і розставляє пріоритети (із урахуванням термінів формування податкових, статистичних та інших звітів) - уникає негативного впливу власних дій на інших - точно оцінює ресурси виконання планів - повідомляє плани співробітникам бухгалтерії і у разі потреби коректує їх - визначає внесок відділу бухгалтерії в досягнення цілей підприємствапогоджує плани роботи бухгалтерії з діяльністю інших відділів	«Так-Ні», «Дерево рішень», «Займи позицію», «Зміни позицію», симуляції
4.2. Чіткість управління: - бере на себе відповідальність за те, щоб всі завдання відділу були виконаніоцінює виконання завдань - розумно доручає завдання конкретним виконавцям - інформує інші відділи про взаємні зобов'язання	метод Case Studies, ділові ігри, симуляції

Запропонована модель має практичний сенс в тій мірі, в якій допомагає здійснювати цілеспрямований вибір відповідного методу навчання або їх поєднання для формування складного комплексу професійних компетенцій, необхідних фахівцям з обліку нової генерації. Конкретний вибір методів визначається специфікою кожної облікової дисципліни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, використання інтерактивних методів навчання під час викладання облікових дисциплін є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих фахівців з обліку і аудиту, яких можна буде

вважати фахівцями нової генерації, адже вони дозволяють формувати необхідні професійні компетенції шляхом організації активної навчально-пізнавальної діяльності.

Апробація наданих інтерактивних методів навчання дисципліни допомагають сформувати у студентів:

- навички одержання і засвоєння нових професійних, ділових, соціальних знань і умінь, уміння передавати їх іншим;
- особисті навички: завзятість і наполегливість у досягненні цілі, ініціативність, уміння контактувати з людьми, чітко формулювати, виражати і відстоювати свою точку зору;
- навички роботи в групі (комунікативні якості): уміння враховувати думку інших, знаходити компроміси, переконувати, критикувати і сприймати критику;
- ✧ – навички лідера: уміння генерувати ідеї, планувати й організувати роботу групи, мотивувати вибір її членів, розподіляти обов'язки, контролювати, заохочувати тощо.

Явне зростання навчальних досягнень студентів при опрацюванні запропонованої моделі не тільки доводить її результативність та корисність при організації навчального процесу, а й підтверджує висновок про те, що вона є основою більш глибокого засвоєння знань, що, у свою чергу, сприяє формуванню висококваліфікованого облікового фахівця нової генерації.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямі полягають в розробці нових інтерактивних методів навчання з урахуванням специфіки викладання облікових дисциплін.

Список використаної літератури:

1. Психология и педагогика / К.А. Абульхамова, Н.В. Васина, Л.Г. Лаптева, В.А. Слостенина. – М. : Совершенство, 1998. – 537 с.
2. Безручук С.Л. Необхідність, проблеми і шляхи формування критичного мислення студентів університету при викладанні облікових дисциплін / С.Л. Безручук // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 22–24.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: роздуми вченого / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – С. 81.
4. Варзацька Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади / Л.Варзацька // Дивослово. – 2005. – № 2. – 519 с.
5. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный анализ / А.А. Вербицкий. – М., 1993. – 215 с.

6. *Выготский Л.С.* Педагогическая психология / *Л.С. Выготский*. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
7. *Генералова Н.В.* Новые образовательные технологии в преподавании бухгалтерских дисциплин в условиях экономических изменений / *Н.В. Генералова* // Нові концепції розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах економічних змін : матеріали та тези виступів ІХ-ї міжнар. наукової конференції. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 372 с.
8. *Голубцова І.А.* Впровадження інтерактивних технологій / *І.А. Голубцова* // Організація навчально-виховного процесу. – 2007. – № 9. – С. 159–174.
9. *Давыдов В.В.* Теория развивающего обучения / *В.В. Давыдов*. – М. : Интор, 1996. – 517 с.
10. *Кларин М.В.* Инновации в обучении: Метафоры и модели: анализ зарубежного опыта / *М.В. Кларин*. – М. : Наука, 1997. – 83 с.
11. *Комаров В.Ф.* Управленческие имитационные игры и АСУ / *В.Ф. Комаров*. – Новосибирск : Наука, 1979. – 234 с.
12. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность / *А.Н. Леонтьев*. – М. : Политиздат, 1975. – 437 с.
13. *Лернер И.Я.* Дидактические основы методов обучения / *И.Я. Лернер*. – М. : Просвещение, 1981. – 165 с.
14. *Лозова В.І.* Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / *В.І. Лозова*. – Харків : «РЦНІТ», ХДПУ, 2000. – 175 с.
15. *Луцик Г.Г.* Особливості застосування інтерактивних технологій навчання у педагогічних коледжах / *Г.Г. Луцик* // Нові технології навчання. – 2008. – № 53. – 46 с.
16. *Матюшкин А.М.* Проблемные ситуации в мышлении и обучении / *А.М. Матюшкин*. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
17. *Махмутов М.И.* Проблемное обучение: основные вопросы теории / *М.И. Махмутов*. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
18. *Сластин В.А.* Педагогика: Инновационная деятельность / *В.А. Сластин, Л.С. Подымова*. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
19. *Смолкин А.М.* Методы активного обучения / *А.М. Смолкин*. – М. : Высшая школа, 1991. – 176 с.
20. *Уиддет С.* Руководство по компетенциям / *С.Уиддет, С.Холлифорд* ; пер. с англ. *Н.Друговойко*. – М. : Издательство ГИППО, 2008. – 228 с.

21. Framework for International Education Standards for Professional Accountants, IFAC, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifac.org/publications-resources/framework-international-education-standards-professional-accountants>.
22. *Чижевська Л.В.* Методика викладання облікових дисциплін : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів ; за ред. проф. *Ф.Ф. Бутинця / Л.В. Чижевська.* – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 504 с.

СИЗОНЕНКО Олеся Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Макіївського економіко-гуманітарного інституту.

Наукові інтереси:

- облік і аудит операцій з видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ;
- інформаційне забезпечення сталого розвитку підприємств;
- застосування інтерактивних методів навчання у викладанні облікових дисциплін.

Тел.: (06232)222–227.

E-mail: sizol@list.ru.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2013